

NASTAVNA JEDINICA 7

ODGOVORNOST

Osnovni nivo

Ja postajem eko... moja škola učestvuje!

7.1 Odgovornost

Učenici raspravljaju o osnovama odgovornosti

7.2 Škola je život: živjeti ekološki?

Koliko je ekološka naša škola?

7.3 Na koji način mogu postati odgovoran?

Učenici poduzimaju prve korake kako bi njihova škola postala više ekološka

7.4 Kako smo prošli – koji je plan?

Učenici razmišljaju o svojim aktivnostima i odlučuju šta dalje učiniti

Nastavna jedinica 7: Ključni koncept – „Odgovornost” (za osnovni nivo)

Osnovne informacije za nastavnika: na koji način vrijednosti učenika odražavaju njihov koncept ljudskih prava?

*Dobrodošli u moje jutro, dobrodošli u moj dan
Ja sam taj koji je odgovoran, ja živim taj san
Da napravim sebi nekoliko slika, da vidim šta one mogu dati
Mislim da sam to uradio savršeno, i neću ništa mijenjati*

Citat iz pjesme *Zbogom Andromeda* (1973.) Džona Denvera

Danas djeca od najranijeg uzrasta uče da snose odgovornost za svoje postupke, iako se to uzima zdravo za gotovo u mnogim porodicama i društvima. Demokratska država jedino je u stanju funkcionisati ukoliko građani ne postavljaju pitanja šta zemlja može za njih učiniti već šta oni mogu učiniti za svoju zemlju. Citat koji se često koristi u tom smislu jeste onaj Johna F. Kennedyja: „Ne pitaj šta tvoja zemlja može učiniti za tebe, već pitaj šta možeš ti učiniti za svoju zemlju.”

Postoje razni tipovi i stepeni odgovornosti. Odgovornost može biti lična, kolektivna ili moralna. Takođe postoji odgovornost parlamenta, vlade i medija. Postoji odgovornost za obrazovnje roditelja i nastavnika itd. Navedeni oblici odgovornosti imaju ili pravnu pozadinu ili predstavljaju moralne vrijednosti.

U ovoj nastavnoj jedinici učenici shvataju da postoje razni oblici odgovornosti i da se oni vrlo često miješaju. Najvažnija stvar za nas jeste ta da učenici počnu shvatati da preuzimanje odgovornosti za njihovo neposredno okruženje ujedno predstavlja i doprinos zajednici u kojoj žive. Time što preuzimaju odgovornost učenici ne samo da doprinose zajednici, već istovremeno stiču moć i uticaj. Zavisno o političkoj situaciji ili političkoj tradiciji u državi (ili zavisno o školskoj tradiciji ili pak školskom upravnom odboru), može biti lako preuzeti odgovornost i na taj način steći moć, ili pak to može biti vrlo teško. Sprečavanje preuzimanja odgovornosti uzrokuje frustraciju u svakodnevnom životu, koji mora biti analizirana i prevladana.

Ljudska bića imaju sposobnost za moralnu procjenu od najranijeg uzrasta i shvataju kada postupaju odgovorno a kada ne. Uprkos tome, vrlo je važno da se sami ne ograničavamo isključivo na socijalno i moralno podučavanje na nivou osnovne škole; odnosno, ukoliko se odlučimo da to radimo unutar okvira obrazovanja za demokratiju i ljudska prava – sa fundamentalnim principima postavljenim u međunarodnim pravnim instrumentima – zadani ciljevi će se proširiti. Razmišljanje o iskustvu koje smo stekli kroz preuzimanje odgovornosti vodi prema širem razumijevanju samoga sebe kao građanina. Štaviše, ovo iskustvo vodi ne samo prema većem preuzimanju odgovornosti, već i prema automatskom preuzimanju odgovornosti.

Baš onako kako je na početku citata iz pjesme Džona Denvera navedeno: „Ja sam taj koji je odgovoran, ja živim taj san”, učenici bi trebalo da iskuse preuzimanje odgovornosti. Trebalo bi da donose odluke i budu odgovorni za rezultate svojih odluka. Učiti i živjeti demokratiju u školi znači da je škola mjesto u kojem se pripremate za život, ali je istovremeno i mjesto u kojem živite i odlučujete zajedno. Svakome je očito da postoje jasne podijele uloga i da su zakoni i pravila potrebni. Uprkos tome, u većini škola širom svijeta ne koristi se u potpunosti mogućnost da se učenicima da više prostora za preuzimanje odgovornosti. Nastavnici i direktori to vrlo lako mogu promijeniti unutar postojećeg okvira zakona i pravila.

Cilj obrazovanja za demokratiju i ljudska prava jeste da podrži razvoj kompetencija u tri područja. Ova nastavna jedinica ima sljedeći profil kompetencija:

Kompetencija u		
... političkoj analizi i procjeni	... korišćenju metoda	... političkom odlučivanju i djelovanju
**	**	***

NASTAVNA JEDINICA 7

Nastavna sredstva

U ovoj jedinici koristiće se sljedeća nastavna sredstva iz nastavnog kompleta za učenike. Nastavnik mora da odluči hoće li nekim ili svim učenicima trebati dodatna priprema za rad sa ovim sredstvima.

- Istraživanje u biblioteci
- Istraživanje pomoću interneta
- Provođenje intervjua i anketa
- Tumačenje slika
- Mentalne mape
- Izrada postera
- Održavanje izložbi
- Planiranje i održavanje prezentacija
- Pripremanje slajdova ili *powerpoint* prezentacije
- Pisanje novinskih članaka
- Izvođenje predstava
- Održavanje debata

NASTAVNA JEDINICA 7: Odgovornost**Ja postajem eko ... moja škola učestvuje!****Na koji način vrijednosti učenika odražavaju njihov koncept ljudskih prava?**

Naslov lekcije	Vaspitno-obrazovni ciljevi	Nastavni zadaci	Nastavni materijali	Metodi
Lekcija 1: Odgovornost	Učenici smatraju da je odgovornost pojam koji je povezan s ljudima, stvarima i zadacima	Učenici sakupljaju i analiziraju novinske članke i časopise koje čitaju u svojoj zajednici. Prave poster na kojem bilježe svoje nalaze.	Radni materijal.	Grupni rad.
Lekcija 2 : Škola je život: živjeti ekološki?	Učenici shvataju da njihova škola nije samo mjesto učenja već i mjesto za život. Planiraju da preuzmu „ekološku“ odgovornost za svoj „životni prostor“.	Planiraju se i razvijaju razne mogućnosti za ekološko ponašanje.	Radni materijal	Grupne prezentacije plenarna rasprava.
Lekcija 3 : Kako ja mogu da počnem da budem odgovoran?	Učenici planiraju konkretno sprovođenje individualnih koraka. Ciljevi učenika trebalo bi da budu razni aspekti poput realnog upravljanja vremenom, mogućnost kompromisa u grupi te fleksibilnost uopšteno.	Učenici koriste dato vrijeme za sprovođenje planiranih aktivnosti	Individualni rad zavisno od plana aktivnosti.	Praktična primjena.
Lekcija 4: Kako smo prošli – koji je plan?	Kako bi završili ovu nastavnu jedinicu, učenici pokušavaju zamijeniti stavove kako bi razumjeli šta znači preuzeti odgovornost u drugim situacijama. Ovo je dalji korak u boljem razumijevanju demokratske participacije.	Učenici prenose iskustvo koje su imali radeći u malim grupama na druge situacije.	Radni materijal.	Plenarna rasprava, grupni rad.

Lekcija 1

Odgovornost

Učenici raspravljaju osnove odgovornosti

Vaspitno-obrazovni ciljevi	Učenici smatraju da je odgovornost pojam koji je povezan s ljudima, stvarima i zadacima.
Nastavni zadaci	Učenici sakupljaju i analiziraju novinske članke i časopise koje čitaju u svojoj zajednici. Prave poster na kojem bilježe svoje nalaze.
Nastavni materijali	Radni materijal.
Metodi	Grupni rad.

Popratne informacije

Koncept odgovornosti ima svoje korijene u političkom kontekstu 18. i 19. vijeka, kada su se razmatrala pitanja poput odgovornog djelovanja i principa predstavničke vlade. U filozofiji 20. vijeka naglasak je bio na pitanju slobodne volje: je li je osoba odgovorna za svoje djelovanje ili za svoje osobine? Rasprave su se više fokusirale na individualnu osobu.

Kao rezultat toga danas je vrlo teško razumjeti koncept kolektivne odgovornosti, što je ujedno i pitanje koje je poprimilo izuzetnu važnost u savremenim politikama. To je i zato što se mnoga svakodnevna pitanja koja se tiču odgovornosti - pitanja zajedničke odgovornosti, definisanja sfere lične odgovornosti ili procjene je li određena osoba dovoljno odgovorna za određenu ulogu, na primjer - moraju uzeti u obzir.

Opis lekcije

Učenici sjede na stolicama postavljenim u krug. Nastavnik stavlja *flip chart* ili veliki komad papira s naslovom „Preuzimanje odgovornosti za...“ u sredinu kruga. Okolo njega, nastavnik stavlja slike koje su uzete iz časopisa i koje, na primjer, pokazuju:

- kućni ljubimac 1;
- kućni ljubimac 2;
- kućni ljubimac 3;
- grupu ljudi;
- jednu osobu;
- jedno dijete;
- jezero/rijeku;
- hranu;
- namještaj;
- srce;
- otpad.

Potom, nastavnik nasumično stavlja kartice s riječima na pod. Kartice imaju zapisane nazive stvari koje se nalaze na slikama.

Pošto što su učenici imali dovoljno vremena da pogledaju slike, nastavnik traži od njih da ih spoje s karticama. Pošto završe zadatak, nastavnik traži od razreda da razmisle o sljedećem problemu:

- Šta znači preuzeti odgovornost za nešto ili za nekoga?
- Razmislite o nekom teškom iskustvu. Šta je u njemu bilo toliko teško? Šta vam se sviđjelo?

Važno je da nastavnik prvo uvede problem, a onda formira parove učenika kako bi zajednički radili na tom problemu. U suprotnom, pažnja učenika biće usmjerena na formiranje parova, a ne na rješavanje problema.

Učenici raspravljaju o problemu nekoliko minuta i onda predstavljaju svoja mišljenja cijelom razredu. Neće svi učenici imati priliku da kažu svoje mišljenje, ali to bi trebalo da bude omogućeno većem broju učenika i mora se obratiti pažnja da uvijek ne govore isti učenici.

Nakon kratke rasprave, učenicima se daje zadatak da razmisle o raznim profesijama i kako se može organizovati preuzimanje odgovornosti za određeni posao ili položaj:

- preuzimanje odgovornosti za sebe;
- preuzimanje odgovornosti za druge;
- preuzimanje odgovornosti za stvari.

Nastavnik daje jednom učeniku zadatak da napiše jedan broj zanimanja ili poslova na *flip chart-u* ili tabli.

U zadnjoj četvrtini časa u kojem se lekcija drži, učenicima se daje da napišu kratki tekst i da ga dovrše kao domaći zadatak.

Zadatak:

„Odaberite zanimanje ili posao s liste. Možda neko koga poznajete radi na takvim poslovima. Ukoliko želite, možete izabrati posao ili zanimanje koje se ne nalazi na listi. Napišite kratki tekst o tom poslu i o odgovornostima osobe koja taj posao obavlja:

- Opišite rad koji nosilac tog posla mora izvršiti.
- Za koga ili za šta mora ta osoba preuzeti odgovornost?
- Ukoliko osoba ne preuzme odgovornost, koje posljedice to ima za zemlju, porodicu, školu ili pak za zajednicu ?
- Šta može biti teško za osobu koja radi taj posao?

Tekst bi trebalo napisati tako da se može pročitati u učionici. Može biti korisno da se svakom tekstu doda neki crtež ili ilustracija, kolaž ili slika, kako bi se stvorio „poster“.

Lekcija 2

Škola je život: živjeti ekološki?

Koliko je ekološka naša škola?

Vaspitno-obrazovni ciljevi	Učenici shvataju da njihova škola nije samo mjesto učenja već i mjesto za život. Planiraju da preuzmu „ekološku“ odgovornost za svoj „životni prostor“.
Nastavni zadaci	Planiraju se i razvijaju razne mogućnosti za ekološko ponašanje.
Nastavni materijali	Radni materijal.
Metodi	Grupne prezentacije, plenarna rasprava.

Popratne informacije

Učiti o ekologiji znači živjeti ekološki. Na taj način, škola postaje mjesto aktivnog građanstva. Aktivno građanstvo se najbolje uči kroz djelovanje – ljudima se moraju pružiti mogućnosti samostalnog istraživanja pitanja demokratskog građanstva i ljudskih prava, a ne da im se kaže kako se moraju ponašati ili misliti.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava nije samo usvajanje faktičkog znanja – u ovom slučaju kako spasiti okolinu i spriječiti daljnje štete - već su to praktično razumijevanje, vještine i kompetencije, lični stavovi i vrijednosti.

Medij je poruka – učenici mogu više toga naučiti o demokratskom građanstvu putem primjera koje im njihove školske kolege i nastavnici iznose o načinu organizovanja (ekološkog) školskog života, nego što bi to mogli kroz formalne metode podučavanja.

Opis lekcije

Udrugom dijelu ove nastavne jedinice nastavnik bi trebalo da obezbijedi da se teme fokusiraju na lokalni kontekst. Prvo, nastavnik mora iznijeti kratak sažetak prethodne lekcije. Trebalo bi da postane jasno da kvalitetno funkcionisanje zajednice zahtijeva da odgovornost bude podijeljena između većeg broja ljudi.

Škola je predstavljena kao zajednica u kojoj se odvija proces obrazovanja i života. Stoga se ona može posmatrati kao *polis*, odnosno grad država, u kojem se moraju rješavati, na primjer, socijalni i ekološki problemi. Između ostalog, škola isto tako mora postati uzor za ekološke smjernice i postupke, te se mora ozbiljno razmotriti koji je najbolji način da se to postigne. Postoje vrlo praktični aspekti preuzimanja odgovornosti. Učenicima se daje zadatak da razmisle o područjima školskog života u kojima se može poboljšati ekološki postupak i na koji način sami učenici mogu tome doprinijeti.

Sledeći zadatak se radi u grupama od po četvoro. Svaka grupa dobije ključni pojam i pravi listu pitanja o tom pojmu, poput sljedećih: (ovdje se koristi primjer „smeća“):

- Koju vrstu smeća naša škola proizvodi?
- Kuda se ono otprema?
- Ko je odgovoran da se to sprovede?
- Na koji se način količina smeća može smanjiti?
- Na koji način mogu ja ili moj razred tome doprinijeti?

Za ovaj zadatak jedan školski čas i sljedećih sedam dana trebalo bi da budu vremenski okvir za istraživanje i zadatak. Ukoliko nastavnik želi da to bude kraći vremenski period, ona ili on moraće samostalno sprovesti istraživanje i prikupiti relevantne informacije. Učenici samostalno sastavljaju listu za provjeru koju će predstaviti svojim kolegama na „eko-zidu“.

Spisak mogućih ključnih pojmova za grupe:

- smeće;
- smanjivanje otpada;
- energija;
- voda;
- prevoz;
- zdravlje;
- školsko zemljište;
- bio različitost;
- održivost našeg svijeta;
- opšte ekološke mjere.

Lekcija 3

Kako mogu postati odgovoran?

Učenici preduzimaju prve korake da njihova škola postane više ekološka

Vaspitno-obrazovni ciljevi	Učenici planiraju konkretno sprovođenje individualnih koraka. Ciljevi učenika trebalo bi da budu razni aspekti poput realnog upravljanja vremenom, mogućnost kompromisa u grupi, te fleksibilnost uopšteno.
Nastavni zadaci	Učenici koriste dato vrijeme za sprovođenje planiranih aktivnosti.
Nastavni materijali	Individualni rad koji zavisi od plana aktivnosti.
Metodi	Praktična primjena.

Opis lekcije

Grupa učenika trebalo bi da napravi kratku prezentaciju svojih lista. Na početku lekcije nastavnik bi trebalo da započne razgovor o vrstama odgovornosti ili stvarnim moćima koje učenici imaju:

- Šta možemo promijeniti?
- Šta ne treba promijeniti?
- Koji će otpor postojati?

Nakon plenarne rasprave treba donijeti nekoliko odluka:

- Koji su prvi koraci koje mi moramo preduzeti?
- Koliko vremena želimo uložiti?
- Hoćemo li za to formirati „eko-grupu“?
- Hoćemo li se fokusirati samo na određeno područje (npr. voda, smeće ili struja) ili ćemo pokušati da sprovedemo opšte mjere u svim ekološkim područjima?

Važno je izabrati zadatke koje učenici mogu stvarno izvršiti. To znači da treba prikupiti informacije ili da u školi treba početi sa sprovođenjem kampanje o podizanju svijesti o postojećem problemu.

Pod vođstvom grupe učenika („eko-grupa“) treba napraviti kratki akcioni plan i rasporediti zadatke (na *flip chart*-u ili na velikom listu papira na tabli).

Zavisno od veličine razreda, nastavnik bi mogao podsticati proces donošenja odluke. Važno je da učenici ostanu realistični i da ne planiraju i smišljaju nešto što se ne može postići samo korišćenjem postojećih nastavnih materijala. Možda će biti potrebna dodatna finansijska sredstva ili konsultovanje vanjskih organizacija. O tome treba da odluči razred.

Zavisno od odluke, trebalo bi se usaglasiti oko malih pomaka na bolje poput redovnog gašenja svjetla, odvajanja organskog od neorganskog otpada na školskom igralištu i sl.

Ove zadatke treba ispuniti prije sledećeg časa, bilo individualno ili u malim grupama. Iskustvo je pokazalo da dokumentovanje tih procesa na slikama, crtežima i slično, može motivisati učenike.

Lekcija 4

Šta radimo – i koji je plan?

Učenici razmišljaju o aktivnostima i odlučuju kako da nastave

Vaspitno-obrazovni ciljevi	Kako bi završili ovu nastavnu jedinicu, učenici pokušavaju da zamijene perspektive kako bi razumijeli šta znači preuzeti odgovornost u drugim situacijama. Ovo je dalji korak u boljem razumijevanju demokratske participacije.
Nastavni zadaci	Učenici prenose iskustvo koje su imali radeći u malim grupama na druge situacije.
Nastavni materijali	Radni materijal.
Metodi	Plenarna rasprava, grupni rad.

Opis lekcije

Ova četvrta lekcija može se koristiti za završavanje četvrte nastavne jedinice, ali nastavnik isto tako u ovoj fazi može da odluči da se započne s praktičnim radom. Kao što je prethodno spomenuto, praktičan rad može značiti da učenici rade zajedno u malim grupama ili kao razred ili to, pak, može biti zamišljeno kao jedan školski projekat.

Ova lekcija bi trebalo da započne na isti način kao i prva lekcija. Učenici sjede u krugu i razmišljaju o tome šta su naučili iz prethodnih lekcija.

Trebalo bi započeti sa prezentacijom rezultata svoga istraživanja:

- Šta je postignuto?
- Šta nije valjalo?
- Šta je poboljšano ili promijenjeno?
- Šta znači preuzeti odgovornost za ekološke projekte?
- Jesam li ja spreman preuzeti odgovornost za nešto što „nije moja krivica“?
- Koje je moje mišljenje o tome?
- Šta me razočaralo? Šta me razveselilo?

Kako bismo pomogli učenicima u razmišljanju o tome što su postigli iskustvo je pokazalo da je korisno koristiti „eko-zid“, koji je uspostavljen i proširen tokom ove nastavne jedinice.

Kao dio ove rasprave trebalo bi da postane jasno koliko je važna tema „preuzimanja odgovornosti“ za kvalitetno funkcionisanje zajednice. Sljedeća pitanja trebalo bi koristiti za podsticanje rasprave:

- Koje vrste društvenih zajednica postoje?
- Ko ima kakvu ulogu?
- Na koji način to funkcionise u državi?
- Šta znamo o demokratiji i kako demokratija funkcionise?
- Kako tumačite sljedeći citat Džona F. Kenedija: „Ne pitaj šta zemlja može učiniti za tebe – pitaj šta možeš ti učiniti za nju“?

Iako analogije mogu ponekad biti problematične, moglo bi biti interesantno da se one koriste kako bi se učenici podstakli na kompleksnije razmišljanje u ovoj fazi. Ne moraju doći do nekih konkretnih

zaključaka, jer je važnije da ih se podstaknu da razmišljaju na kompleksniji način, a taj će se proces nastaviti u kasnijim nastavnim jedinicama.

Učenici (koji rade u manjim grupama) trebalo bi da dobiju radne listove na kojima bi mogli zapisati svoja vlastita mišljenja:

Preuzimanje odgovornosti, dijeljenje odgovornosti		
Primjer: ekologija		
Mjesto/situacija	Koju vrstu odgovornosti ima osoba?	
Razred	Nastavnik	Učenik
Škola	Direktor	Nastavnik/učenik
Država	Predsjednik države	Narod
?		

Učenici bi trebalo da razmišljaju u kojem trenutku bi trebalo preuzeti odgovornost u svakoj situaciji.

Poslije zadanog okvira, jedan član grupe trebalo bi da predstavi rezultate grupnog razmišljanja. Tokom završne rasprave, nastavnik bi trebalo se postara da paralele između iskustva u razredu i opisanih situacija budu evidentne. Takođe njegov ili njen zadatak jeste da pokaže da za to postoje moguća ograničenja.

Na kraju, „blic” aktivnost (gdje svaki učenik ima pravo da kaže jednu rečenicu) može pokazati šta su učenici naučili iz ove nastavne jedinice, kao na primjer:

„Objasni u jednoj rečenici šta misliš koja je bila najvažnija stvar u ovoj nastavnoj jedinici s temom „preuzimanja odgovornosti“

Učenicima bi trebalo dati nekoliko minuta da razmisle o tome šta žele da kažu, a trebalo bi da iznesu svoje vlastito mišljenje čak i ako su drugi rekli istu stvar ili nešto slično. Nastavnik bi takođe trebalo da učestvuje u ovom zadatku. Nastavnik bi trebalo da zahvali učenicima na njihovom aktivnom učešću, ali bi trebalo da se suzdrži od komentaranja njihovih izjava.